

mlada znanstvenika koji pridonosi, među ostalim, bitne prinose za poznavanje odnosa međunarodne slavistike prema hrvatskomu jeziku od XIX. stoljeća do danas. A profesor Babić umio je prepoznati i cijiniti takav rad mladih kolega.

Akademik Babić bio je i vrlo energičan čovjek koji je znao braniti svoje stavove pa se je nekima i zamjerio. Ipak, uvijek je bio spreman čuti argumente, pa ako su bili dobri, prihvatiti ih i promijeniti svoje mišljenje. No bio je i vrlo topao, a i vrlo duhovit čovjek, pa smo ga mnogi jako voljeli. Bio je i književno vrlo nadaren pa je pisao i živa i duhovita književna djela, i nadam se da će drugi nešto i o tome reći.

Bio je i obiteljski čovjek i imao je krasnu obitelj s kojom duboko suosjećamo i u ljubavi prema njemu i u tuzi zbog njegova odlaska. Poštovana i draga obitelji, primite izraze naše iskrene sućuti!

Akademik Stjepan Babić bio je znanstvenik i čovjek na kojega su naša Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i naš Razred za filološke znanosti vrlo ponosni kao na svojega vrlo istaknuta i iznimno zaslužna člana.

Dragi Stjepane, tko Te je bolje poznao, morao Te je visoko cijiniti i voljeti. Neka Te dragi Bog, kojemu si se uvijek s vjerom obraćao, primi u svoje kraljevstvo i dade Ti blaženstvo kojemu si se uvijek nadao jer si uvijek s ljubavlju nastojao činiti koliko si mogao dobra svojoj domovini i svojim bližnjima! Hvala Ti!

Mislav Ježić

STJEPAN BABIĆ I ZAGREBAČKI LINGVISTIČKI KRUG

Posljednjih dana kolovoza napustio nas je još jedan istaknuti jezikoslovac, kroatist akademik Stjepan Babić, koji je snažno obilježio hrvatsko jezikoslovlje druge polovice 20. i prvih godina 21. stoljeća. U jezikoslovlju je ostavio dubok trag svojim knjigama i priručnicima posvećenima hrvatskomu jeziku (i obrani njegove samobitnosti) te mnogobrojnim studijama s tom tematikom u znanstvenim i stručnim publikacijama, svojom uredničkom djelatnosti i nastavničkim radom na fakultetu. Sudjelovao je u pisanju nekoliko knjiga koje su bile svojevrsni graničnici i putokazi u hrvatskome jezikoslovlju (posebice u kroatistici) i u javnome životu. Široj javnosti ostao je poznat osobito kao jedan od autora Hrvatskoga pravopisa, koji je bio zabranjen i naklada mu u Hrvatskoj bila uništena. Slijedile su i druge zabrane objavljivanja njegovih tekstova sve do kraja 1980-ih. Kulturnoj je javnosti poznat i kao dugogodišnji urednik časopisa za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, časopisa Jezik.

Stjepan Babić rodio se 29. studenoga 1929. u Oriovcu u Slavoniji, a roditelji su mu bili podrijetlom iz Hrvatskoga zagorja. U rodnom Oriovcu proveo je djetinjstvo i

završio pučku školu. Gimnaziju je pohađao u Slavonskom brodu, Osijeku i Zagrebu, gdje je 1947. i maturirao. Nakon kratkotrajnoga zaposlenja i neugodnih iskustava kakva su imale mnoge politički nepodobne osobe, godine 1949. upisao se na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na studij hrvatskoga jezika i književnosti (ili, kako se to tada „eufemizmom“ označavalo, „narodnoga jezika i književnosti“) te ruskoga i njemačkoga i diplomirao je 1955. Kao jedan od najboljih studenata na kroatistici, koji je studijskim predmetima pristupao krajnje savjesno, sustavno te s puno razumijevanja i sa željom za pouzdanim novim spoznajama, bio je izabran za asistenta na katedri za suvremeni hrvatski jezik, i na toj je katedri ostao cijeli radni vijek, od asistenta do redovitoga profesora, sve do odlaska u mirovinu. Doktorirao je 1962. obranivši doktorsku disertaciju Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom jeziku. Iako će pitanja tvorbe riječi ostati jednim od glavnih područja njegova rada (usp. i njegovo glavno i najopsežnije djelo Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, 1986., koje je objavljeno i u nekoliko potonjih izdanja), u svojim se kasnijim radovima bavio svim područjima opisa i raščlambe hrvatskoga jezika i o tome predavao. Kao istaknuti hrvatski jezikoslovac gostovao je na inozemnim sveučilištima i sudjelovao na mnogobrojnim domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima.

Ostavljajući po strani stotine i stotine njegovih znanstvenih članaka u časopisima i njegovu dugogodišnju uredničku djelatnost u časopisu Jeziku, među njegovim je publikacijama važno istaknuti njih nekoliko. Kao suautor (uz Milana Moguša i Božidara Finku) Hrvatskoga pravopisa snažno je utjecao na daljnji razvitak hrvatskoga jezika i njegov status. Naime, nakon oktroiranoga Novosadskoga dogovora, i posebno nakon njegova stupanja na snagu 1960., svaka posebna uporaba pridjeva hrvatski, osobito pak u nazivu jezika, bila je suspektna, a svaki pokušaj vraćanja tradicionalnoga hrvatskoga nazivlja, posebno u jezikoslovlju, nerijetko se proglašavao „ustašoidnim“. Iako je npr. (srpski) naziv *tačka* bio novosadskim „dogovorom“ predviđen samo kao zajednički jezikoslovni naziv za interpunkciju, ali se uporaba lika *točka* (koji je već jedno stoljeća bio prihvaćen u hrvatskoj jezičnoj uporabi) lektorski sankcionirala i u svim drugim značenjima osim pravopisnoga. Bez obzira na to što su preko srbijanske jezične uporabe (koja je nametana preko partijskih i državnih tijela) i u hrvatski ulazili mnogobrojni rusizmi (kao i posuđenice iz drugih jezika), lik *točka* i u drugim se značenjima, i izvan pravopisnoga, osuđivao kao rusizam. Nakon Deklaracije o položaju i nazivu hrvatskoga jezika, posebno u vrijeme Hrvatskoga proljeća potkraj 1960-ih i na samom početku 1970-ih godina, činilo se da su sazrele prilike da se hrvatski jezik i pravopis vrati svojim korijenima i svojoj tradiciji. Trojica autora – Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš – napisala su hrvatski pravopis koji je polazio od načela prihvaćenih u hrvatskom jeziku prije novosadskoga diktata (poglavitito od načela Broza i Boranića). No sa slomom Hrvatskoga proljeća taj je „Hrvatski pravopis“ bio zabranjen i njegova naklada uništena, ali je tekst pravopisa uskoro objavljen u Londonu (poznati *Londonac*). To

je djelo bilo osnovno polazište za usklađivanje jezične norme u samostalnoj Hrvatskoj. Sličnu je ulogu odigrala i Gramatika hrvatskoga jezika koju je Stjepan Babić napisao u suradnji sa Stjepkom Težakom, a koja je objavljena u niz izdanja. Osim mnogobrojnih znanstvenih radova objavljenih u različitim časopisima i zbornicima, među znanstvenim postignućima akademika Babića posebno se ističe njegova monumentalna Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku (1986., te potonja izdanja). To je sustavna znanstvena analiza postupaka tvorbe riječi u hrvatskom jeziku izvedena na zadivljujuće bogatoj jezičnoj građi, a uz morfološko-tvorbeno gledište usporedno posebno obrađuje i ono semantičko.

No osim objavljenih mnogobrojnih znanstvenih tekstova, uredničke djelatnosti i nastavničkoga rada na fakultetu, posebnu pozornost zaslužuje i važno djelovanje Stjepana Babića u Zagrebačkom lingvističkom krugu. Naime, sredinom 1950-ih godina pri Hrvatskom filološkom društvu bio je najprije osnovan Krug mladih slavista koji je nešto kasnije preimenovan u Zagrebački lingvistički krug. Uz Radoslava Katičića i Bulcsúa Lászlóa, koji su niz godina organizirali i vodili rad redovitih sastanaka o jezikoslovnim temama utorkom u 19.00 sati u Društvu sveučilišnih nastavnika, u radu Kruga redovito je sudjelovao i niz drugih mladih i mlađih jezikoslovaca, kao što su primjerice anglisti Željko Bujas i Leonardo Spalatin, germanist Stanko Žepić, talijanist Pavao Tekavčić, romanist i fonetičar Ivo Škarić, rusisti Antica Menac i Malik Mulić, a među kroatistima su uz Stjepana Babića također bili Zvonimir Junković, Milan Moguš, Božidar Finka, Josip Vončina i dr. Hrvatsko međuratno i poslijeratno jezikoslovlje bilo je čvrsto vezano uz srednjoeuropsko (uglavnom mladogramatičarske orijentacije) i još je uvijek davalo dobre rezultate pa među nešto starijim hrvatskim jezikoslovcima novosti iz Ženevske škole ili Pariškoga lingvističkog kruga nisu imale jačega odjeka. Doduše, Petar Skok i Stjepan Ivšić upoznali su se s radovima i ženevskih i praških jezikoslovaca, ali sami nisu u znatnijoj mjeri primjenjivali nove metode istraživanja i opisa jezika. Potkraj tridesetih godina 20. st. Petar Guberina upoznao je i hrvatsku jezikoslovnju javnost s nekim sastavnicama Saussureova i Ballyjeva jezikoslovnoga nauka, ali je uskoro uslijedio rat pa do znatnije obnove hrvatskoga jezikoslovlja nije došlo. Prvih poratnih godina do inozemnih se znanstvenih publikacija teško dolazilo, a ni putovanja u inozemstvo nisu bila česta. Nakon 1948. i poboljšanja odnosa sa zapadnim zemljama (te posebno nakon Staljinove smrti 1953.) zapadne su publikacije postale dostupnije, a i sovjetsko se jezikoslovlje sve više počelo oslobađati dogmatskih okvira. Svega su toga bili svjesni ugledni filolozi koji su vodili Hrvatsko filološko društvo i potaknuli mlađe jezikoslovne naraštaje da se upoznaju s novim metodama istraživanja i opisa jezika u svijetu. Osim mladih jezikoslovaca koji su redovito sudjelovali u radu Kruga, u Krug su dolazili i studenti koje su preporučili i motivirali njihovi nastavnici. Tako je polako počela obnova hrvatskoga jezikoslovlja, u početku ponajprije na zasada-ma Ženevske škole i Praške škole, a poslije i drugih novijih smjerova u svjetskom jezikoslovlju.

Na sastancima u Krugu utorkom u 19.00 obično bi se održalo jedno izlaganje (ili pak dva kraća izlaganja) na određenu temu, a nakon toga bi uslijedila rasprava u kojoj su sudionici pojedinim pitanjima najčešće pristupali s gledišta užega područja kojim su se bavili. Pomnim odabirom tema, tijekom nekoliko godina u Krugu su predstavljene glavne struje i postignuća (osobito strukturalistička) u europskom i američkom jezikoslovlju. Pri tom je Stjepan Babić u svojim istupima nastojao sva načela i pojave o kojima se govorilo sagledati iz opisa hrvatskoga jezika, i to uvijek kritički. Kada se počelo raspravljati npr. o „standardnom jeziku“, neki su u tom pojmu vidjeli samo sinonim za pojam „književni jezik“. Stjepan Babić se protivio tomu da se „pomodno“ uvode novi nazivi uz one već postojeće koji su dobro definirani. Naziv i pojam „standardni jezik“ prihvatio je i on istom kada se u raspravama pokazalo da se taj naziv rabi za onaj normirani tip jezika na kojem se, u danoj zemlji, održava nastava u školama, kojim se služe sredstva javnog priopćavanja, na kojem se odvija službena i javna komunikacija (nadilazeći mjesne i društvene varijacije), koji je uređen prema jedinstvenim normama itd. U tom smislu Stjepan Babić zalagao se za brižljivo uređivanje (i planiranje) strukovnoga nazivlja, posebno u jezikoslovlju, ističući kako funkcionalno nazivlje mora biti precizno definirano (za svaku struku), tvoreno prema jasnim i dosljednim pravilima. Ako isti nazivi dolaze u više struka, oni ne smiju biti kontradiktorni, odnosno razlikovati se u osnovnome značenju. Ako to vrijedi za nazive kojima se služe ponajprije stručnjaci, ista se načela moraju nastojati primijeniti i na one strukovne nazive kojima se služi širi krug govornika. U niz je navrata isticao kako je hrvatsko znanstveno nazivlje već u 19. stoljeću dobilo čvrsta tvorbena načela, koja su potvrđena u jezičnoj uporabi, pa bi o tome i suvremeno znanstveno „nazivoslovlje“ moralo voditi računa.

Rasprave u Krugu nerijetko su se vodile i o ocjenama jezičnih pojava što su ih davala politička (državna i partijska) tijela, a te su ocjene obilno prenosila sredstva priopćavanja. Tako se nerijetko gotovo kategorički tvrdilo da je (u Hrvatskoj) purizam (čistunstvo) izraz nacionalizma, netolerancije, samodostatnosti itd. Tvrdilo se da posuđenice iz drugih jezika ne treba zamjenjivati domaćim riječima (leksemima i morfemima) jer je – preuzimanje riječi iz drugih jezika svojevrsan izraz internacionalizma. Takve površne tvrdnje ipak su u Krugu izazvale smislene rasprave o tim pojavama jer su nerijetko mnoge članove (kriomice i) iritirale. Babić je smatrao da i tomu problemu treba pristupiti racionalno i u raspravi početi od činjenica, a u tome su ga podržavali osobito B. László i R. Katičić. S jedne strane, isticao je, zbog nužne komunikacije svake jezične zajednice sa susjednim zajednicama, teško je i zamisliti jezik koji uopće ne bi imao stranih (posuđenih) sastavnica. Jednako je tako isticao i drugu krajnost kada se preuzima toliko stranih sastavnica da dolazi do pidžinizacije danoga jezika. Pri tom, mnoge zamjene stranih elemenata u jeziku se bez otpora prihvaćaju, ali neke se jednostavno ne mogu nametnuti unatoč svim naporima. B. László je dodavao da upravo zbog toga treba pokušati za svaku posuđenicu naći domaći izraz (kao pričuvni naziv), bez obzira na to hoće li se on

poslije u jeziku održati ili ne. U raspravama je Stjepan Babić, uz potporu kolega, isticao kako (rječnički) purizam (čistunstvo) ne treba isticati ni kao negativnu pojavu ni kao neku posebnu hrvatsku pojavnost. Naime, gotovo redovito jezici javne i službene uporabe koji su u nastajanju gotovo nužno polaze od „purizma“. Stjepan Babić isticao je kako je u srednjoeuropskim jezicima tvorba novih leksičkih jedinica s pomoću građe (leksema i morfema) vlastitoga jezika u 19. st. bila opća pojava (kao svojevrsna brana od pretjeranoga broja posuđenica iz njemačkoga; B. László je napamet navodio desetke usporednih zamjena, istovjetnih kalkova, u mađarskom, češkom, slovačkom, slovenskom), a ona je bila uobičajena u njemačkom već i ranije (kako bi se u uporabi smanjio velik broj latinizama). Dok se njemački utjecao prevođenju naziva s latinskoga i drugih jezika (npr. lat. *secretarius* „tajnik“, njem. *Geheimschreiber*), drugi su jezici srednje Europe pribjegavali tom postupku kako bi se zaštitili od unošenja prevelikoga broja njemačkih (poslije i mađarskih) riječi. Osim toga, u skladu s onim kako je Babićeve tvrdnje podržavao B. László, nazivi tvoreni s pomoću domaćih sastavnica lakše se pamte (osobito ako tvore koherentan sustav), posebice ako se vodi računa o pravilnoj i dosljednoj tvorbi. Kako god bilo, tvorba novih naziva s pomoću sastavnica vlastitoga jezika razumljivija je većini govornika nego li posuđenice, tj. izravno preuzete strane riječi. Djelovanjem u Krugu (još tijekom prvoga desetljeća našega stoljeća) akademik Babić znatno je utjecao na mlađe naraštaje jezikoslovaca, osobito one koji su se posebno bavili pitanjima hrvatskoga jezika, i to kako na one koji su s razumijevanjem razmatrali i prihvaćali njegove argumente tako i one koji su, *a priori*, odbijali njegove poglede na jezik. Glavna svrha njegovih rasprava (postavljanja pitanja i pokušaji davanja odgovora) nije bilo pomodno prihvaćanje „modernijih metoda“ istraživanja, nego nastojanje da se pitanja hrvatskoga jezika razmotre s gledišta i u svjetlu tih suvremenih metoda. Stjepan Babić ostao je jedan od putokaza u hrvatskom jezikoslovlju, ne zato što bi novosti u jezikoslovlju prihvaćao pomodno, nego zato što, ako su one jasno argumentirane, mogu dovesti do novih spoznaja o jeziku.

August Kovačec

VELIKAN HRVATSKOGA JEZIKA AKADEMIK STJEPAN BABIĆ

a spomendan svete Monike, što nije slučajno, preminuo je 27. kolovoza 2021. u Zagrebu u 96. godini naš najplodniji jezikoslovac akademik Stjepan Babić.¹

¹ Prilozi o akademiku Stjepanu Babiću (i u vezi s njim) u emisiji Govorimo hrvatski na radijskoj postaji „Mir“, Međugorje od 13. do 24. rujna 2021. Pripremio i govorio: Mile Mamić.